

Methodological approaches to the interpretation of the concept "farm"

Biba V. A.

The purpose of the article. The aim of the study is to develop theoretical and methodological approaches regarding the interpretation of the concept "farm".

Research methods. For theoretical and methodological base of the research taken from the works of Russian and foreign scientists concerning interpretation of the concept of "farm".. the study used modern methods of scientific and economic knowledge of the socio-economic phenomena and sank: historical and monographic, dialectical and abstract-logical, graphical, etc.

The main results of the study. Active formation of farms that started in 1992, in 1998 slowed significantly, part of the generated entities have ceased their business activity. Hasty and not always prudent conduct of agrarian reforms, the presence of administrative barriers and other negative phenomena not allowed in short time to achieve an acceptable level of performance of production farms. This was due not only to the economic crisis that affects the entire national economy, but also the lack of the concept of development of the farm sector in the overall structure of a mixed economy the agricultural sector.

It is established that according to the law of Ukraine "On the farm" farming is a form of entrepreneurial activity of citizens with the creation of a legal entity wishing to produce marketable agricultural products, to do its processing and marketing with the purpose of gaining profit on the land granted to them for farming.

In this context, I will draw a distinction between the concept of "private farm" and "farm" and the differences between them.

It is revealed that in recent years, land use PF provided or expanded at the expense of the lands granted outside of the residential development. In the 60-ies of the last century, it was due to the compacted construction: construction in rural areas of apartment buildings without gardens, or the erection of cottages with small-sized garden plots and making orchards and gardens outside the housing. Now it is also associated with the inability to expand the area of the infield, given the characteristics of rural settlements and uncontested opportunity to increase land use in PF only by field land, including land share.

It is established that farmland because it is close to home, is one rural family. The legal status of the infield and field wear for PF are the same. The process of allocation of field plots is called the "extension of plots of land". Another thing, if it is allocated by local authorities for individual pastures, that is, it is available for rent at the expense of lands of the state reserve. Garden and vegetable plots, unlike a household, a family may be few.

Revealed that specialize in horticultural and gardening partnerships is almost exclusively vegetal products. PF usually have a multidisciplinary character, where in addition to get crop and livestock products.

Analyzes that, despite the adoption of the law regulating the activities of the farm (PF), their level of legal security has remained low. Determine identification characteristics PF is expressed rather weakly. When attempting a classification of the array of farms in domestic practice were not taken into account the international experience and approaches that have been used successfully in the management bodies of the European Union.

Revealed that a significant number of small farms in the General population of farms is a well-recognized phenomenon in most countries of the world. In order to highlight the natural economy in a separate category, which has specific economic nature and clear, in statistics, the EU introduced the concept of "agricultural activity" (agricultural activity), which is determined by the "threshold" level of production (output threshold).

The experience of Poland, where family farmers are exempt from paying pension contributions during the economic activities. In addition, Poland has programs to encourage the development of small family farms, in particular: subsidies for young farmers, assistance in establishing cooperatives, co-pay for the restructuring of small farms and support for starting a business.

In the process of doing the research the author came to the conclusion about the advisability of introducing at the legislative level of the criterion threshold of agricultural activity that allows you to private households from an array of traditional farmers, which will allow to exclude the understanding of farming as a form of massive small business.

It is revealed that even the country's "solid fermezza" – the United States, a large number of farmers and their families live mainly on the income from postmarker activities. And although they, as noted by B. L. Chebanov M. "are on the periphery of American agriculture and are in fact the households of their owners", but are quite common and are referred to in the literature as the "farm-villas" or "hobby farm".

Key words: farm, private farm, farm, agricultural producers.

Надійшла 20.09.2017 р.

УДК 338.439.5:637

БОЖИДАРНИК Т.В., д-р екон. наук

Луцький національний технічний університет

ІВАНОВА Л.С., ГУРА А.М., кандидати екон. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ МОЛОЧНОГО СКОТАРСТВА В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

В статті проведено оцінку сучасного стану молочного скотарства сільськогосподарських підприємств України. Визначені основні причини кризового стану виробництва молока в господарствах корпоративного сектору аграрного сектору України. Встановлено, що основною причиною критичного стану в галузі, в тому

числі зменшення дійного стада, є відсутність достатньої, стабільної та своєчасної державної підтримки галузі молочного скотарства, що ставить сільськогосподарські підприємства в досить складну фінансово-економічну ситуацію, особливо це стосується господарств, які мають невелику кількість корів і не застосовують новітніх технологій.

Доведено, що майбутнє молочного скотарства – це висококонцентровані сільськогосподарські підприємства, які використовують сучасні технології для виробництва молока.

Ключові слова: сільськогосподарські підприємства, молочне скотарство, поголів'я, інвестиційна привабливість.

Постановка проблеми. Молочне скотарство посідає одне з провідних місць серед галузей аграрного сектору економіки, не лише завдяки високій частці у виробництві валової продукції, але й вагомому впливу на економіку сільського господарства та рівень забезпечення населення продуктами харчування. Аграрні перетворення не сприяли стійкому розвитку молочного скотарства, внаслідок чого скоротилося поголів'я дійного стада, відновлення якого потребує багатьох років, й виробництво молока на душу населення з початку 90-х років зменшилося від 373 до 217,3 кг, що становить 57,2% від науково обґрунтованої норми споживання.

Галузь виявилася непідготовленою до різкої зміни економічних умов, оскільки характеризувалася низьким потенціалом та високою залежністю від переробних підприємств. Трансформація економічних відносин, послаблення державного регулювання і фінансової підтримки розвитку молочного скотарства, посилення диспаритету цін на промислову та сільськогосподарську продукцію призвели до зниження темпів не тільки економічного зростання галузі, а й зниження економічної ефективності виробництва молока. Отже, зміни економічних умов господарювання, необхідність забезпечення конкурентоспроможного розвитку молочного скотарства в Україні потребують обґрунтування напрямів активізації процесів інтенсифікації виробництва молока.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розгляду багатоаспектних проблем розвитку молочного підкомплексу, питанням підвищення ефективності інтенсифікації виробництва молока присвячені праці вітчизняних учених-аграрників: П. Березівського, М. Ільчука, М. Пархомця, Д. Крисанова, Н. Оляднічук, В. Радька, І. Свиноуса, Т. Рудої та багатьох інших.

Метою дослідження є розробка практичних рекомендацій щодо розвитку молочного скотарства в сільськогосподарських підприємствах України.

Матеріал і методика дослідження. За теоретичну та методологічну базу дослідження взяті праці вітчизняних і зарубіжних вчених щодо економічної ефективності молочного скотарства. У результаті дослідження використовували сучасні методи загальнонаукового та економічного пізнання суспільно-господарських явищ і просів: історичний та монографічний, діалектичний, абстрактно-логічний, графічний та ін.

Основні результати дослідження. В Україні у 70-80-х роках минулого століття було проведено спеціалізацію у тваринництві, виділено типи спеціалізованих господарств, обґрунтовано розміри молочних ферм. Створені в той час молочні комплекси (на промисловій основі), незважаючи на певні ускладнення функціонування, зумовлені, передусім, недосконалістю управлінської системи, досягли високих економічних результатів. Починаючи з 1990 р. молочне скотарство зазнало значного занепаду, відбувся стихійний розпад наявних колективних господарств із нагромадженням за кілька десятиліть досвідом роботи. Із розукрупненням великих колгоспів і радгоспів збільшилась кількість невеликих господарств, розпорошено основні виробничі засоби, масово розпродано велику рогату худобу, порушено системи кормозабезпечення, матеріально-технічна база застаріла, що призвело до фізичного і морального зубожіння в минулому успішних підприємств [1]. Темпи росту цін на пально-мастильні матеріали випереджували закупівельні ціни на молоко.

Як наслідок, змінилася соціально-економічна структура сільськогосподарської продукції, зросла частка господарств населення у виробництві молока. Переорієнтація сільськогосподарського виробництва на його подрібнення не сприяла розвитку галузі, оскільки дрібне виробництво виявилось неконкурентоспроможним, екстенсивним, низькоефективним, що й стало причиною зменшення обсягів виробництва молока. Зважаючи на необхідність формування внутрішнього й зовнішнього ринку молока і молочних продуктів, поліпшення якості харчування населення та підвищення конкурентоспроможності на світовому ринку, стратегічним завданням держави має стати відродження молочного скотарства, передусім великих товарних ферм і підприємств різної форми власності.

Особисті селянські господарства не в змозі забезпечити високу якість молока для виробництва конкурентоспроможних молочних продуктів, галузь потребує значних інвестицій на будівництво і реконструкцію великотоварних ферм для одержання якісної сировини за санітарно-гігієнічними показниками.

Вступ України до Світової організації торгівлі загострив питання про ефективність та конкурентоспроможність виробництва молочної продукції вітчизняними товаровиробниками, досягнення яких потребує значних зусиль і практичних дій.

Зазначимо, що основними виробниками молока залишаються особисті селянські господарства населення, частка яких у загальному обсязі становила 78,9%. Пропозиція молочної сировини цієї категорії господарств постійно зростала, проте за останні три роки обсяг виробленого молока зменшився на 3,1%, що свідчить про вичерпність ресурсів у даному секторі.

Ураховуючи тривалість біологічного циклу розвитку молодняка великої рогатої худоби, повільний темп розмноження тварин, низьку окупність матеріальних і фінансових витрат, відродження молочної галузі займе тривалий період. Розвиток молочного скотарства в сільськогосподарських підприємствах буде ускладнюватися, передусім, труднощами відбудови великих молочних ферм промислового типу, де можна виробляти значну кількість конкурентоспроможної молочної сировини за мінімальних затрат праці, енергії та матеріальних ресурсів.

У 2016 р. виробництво молока в господарствах усіх категорій зменшилося проти 2015 р. на 233,9 тис. т (2,2 %), у тому числі в господарствах населення – на 270,3 тис. т (3,4 %), тоді як у сільськогосподарських підприємствах, навпаки, збільшилося на 36,4 тис. т (1,4 %) [2].

Найбільше вироблено молока у 2016 р. в господарствах усіх категорій Вінницької та Полтавської областей (відповідно 853,6 та 796,5 тис. т), найменше – в Луганській, Донецькій, Запорізькій та Чернівецькій областях (відповідно 123,8; 192,8; 259,5 та 286,8 тис. т).

Зниження виробництва молока в господарствах усіх категорій у 2016 р. проти 2015 р. допустили 19 областей. Лише Вінницька, Хмельницька, Харківська, Полтавська та Рівненська області не зменшили його виробництво.

Найвищі обсяги приросту виробництва молока на сільськогосподарських підприємствах досягли Рівненська – 10,5 тис. т та Чернігівська – 10 тис. т, області.

У 2016 р. спостерігається щомісячне зменшення виробництва молока в господарствах усіх категорій проти 2015 р., крім лютого.

Протягом 7-ми місяців 2016 р. спостерігалася позитивна динаміка виробництва молока сільськогосподарськими підприємствами, що дало можливість збільшити річні обсяги його виробництва на 36,4 тис. т. Лише в січні, липні, серпні, вересні та жовтні 2016 р. було допущено зниження виробництва молока, проти відповідного періоду 2015 р., відповідно на 0,5; 4,7; 4,3; 0,9 та 2,3 тис. т.

Ефективне функціонування молочного скотарства в ринкових умовах господарювання передбачає формування великих холдингів, об'єднань, спеціалізованих молочних ферм і комплексів, що застосовують передові технології і досягнення селекційної науки. Це підтверджується позитивними змінами, що відбуваються в останні роки в молочному скотарстві, зокрема істотним зростанням надоїв корів, збільшенням поголів'я худоби молочних інтенсивних типів, відбудовою в кожному регіоні молочних ферм і комплексів, у яких застосовують сучасні технологічні та технічні рішення з утримання й доїння корів, заготівлі кормів і прибирання гною [3].

Нині у структурі виробництва молока сільськогосподарськими підприємствами висококонцентровані товаровиробники виробили в 2016 р. близько 598,4 тис. т, або 23,6 % від загального обсягу. При цьому їхня загальна кількість становить 78 суб'єктів підприємницької діяльності. Так, обсяги виробництва 13-ма підприємствами дорівнюють 10,8% валового надою молока сільськогосподарськими підприємствами України.

Поголів'я корів молочного стада в інтегрованих підприємствах становить 15,9% від загального поголів'я корів у країні. При цьому частка обсягів виробництва молока коливається на рівні 18,3%, що свідчить про вищу продуктивність корів в агрохолдингах – на 13,2% порівняно з інтегрованими сільськогосподарськими підприємствами.

Таким чином, можна констатувати високий рівень бізнес-процесів, особливо щодо умов утримання, годівлі, селекційної роботи, що забезпечує вищу від середньої по країні продуктивність, надійність зв'язків із переробними підприємствами (деякі агрохолдинги не мають повно-

го технологічного циклу виробництва і переробки молока) і т.д.

Агрохолдинги прагнуть використовувати власні ресурси (сировинну базу) (організуються або поглинаються сільськогосподарські підприємства, які вирощують і заготовляють кормові культури) для приготування комбікормів (будуються комбікормові цехи та заводи на території ферм, щоб знизити транспортні й інші витрати, оперативно реагувати на потреби тварин у споживанні різних видів кормів), що безпосередньо впливає на собівартість виробленого 1 л молока.

Досить показовими для молочного тваринництва є кардинальні зміни, що відбулися в останні 20 років у структурі виробництва молока за типами господарюючих суб'єктів. Основне виробництво молока сконцентровано у приватному секторі з примітивними умовами утримання худоби, зокрема санітарними та гігієнічними, що і є наслідком низької якості сировини, яка й відповідно оплачується. За дрібнотоварного виробництва та ручної праці така ціна не виправдовує праці селянина. Через високий рівень концентрації виробництва у приватному секторі не можна належним чином вирішити одну з основних проблем молокопереробної промисловості – забезпечення якісним молоком, адже для цього потрібно впроваджувати нові технології утримання, годівлі, ветеринарного обслуговування тощо [4].

За весь час незалежності України загальне поголів'я корів зберігає тенденцію до зменшення. Поголів'я корів у господарствах всіх категорій на 1 січня 2017 р. зменшилося на 57,7 тис. голів порівняно з 1 січнем 2016 р., у тому числі в сільськогосподарських підприємствах – на 20,5 тис., у господарствах населення – на 37,2 тис. голів.

Основний масив поголів'я корів в усіх господарствах категорій на 1 січня 2017 року був сконцентрований у Вінницькій (157,9 тис. голів), Хмельницькій (136 тис.), Полтавській (127,2 тис.), Львівській (121,3 тис.) та Чернігівській (113,3 тис. голів) областях, а на сільськогосподарських підприємствах – у Полтавській, Чернігівській та Черкаській областях (відповідно 64,5; 46,6 та 46,4 тис. голів).

Поголів'я корів в господарствах усіх категорій на 1 січня 2017 р., проти 1 січня 2016 р., зменшили всі регіони України, а найбільше – Львівська (8,4 тис. голів), Черкаська (5,4 тис.), Полтавська (4,4 тис.), Чернігівська (4,3 тис.) та Одеська (4 тис. голів) області.

Понад 130 тис. голів корів молочного напрямку продуктивності станом на 1 січня 2017 р. зосереджено у господарствах двох областей, зокрема у Вінницькій, Хмельницькій, від 120 до 130 тис. – у Львівській, Полтавській, від 100 до 120 тис. – у Чернігівській, Житомирській, Волинській до 100 тис. голів – у 17 областях.

Станом на 1 січня 2017 р. у сільськогосподарських підприємствах утримувалося 463,1 тис. голів молочних корів, що на 18,9 тис. голів менше проти відповідного періоду 2016 р.

Лідерами за кількістю поголів'я корів молочного напрямку продуктивності в сільськогосподарських підприємствах були три області – Полтавська, Черкаська та Чернігівська (відповідно 64,4; 45,9; 43,3 тис. голів). Менше 10 тис. голів молочних корів було зосереджено у Закарпатській (1 тис. голів), Чернівецькій (3,2 тис.), Івано-Франківській (3,3 тис.), Херсонській (6,1 тис.), Львівській (6,2 тис.), Миколаївській (6,7 тис.), Запорізькій (7,1 тис.), Луганській (7,9 тис.) та Одеській (9 тис. голів) областях.

Безумовно, скорочення поголів'я корів та обсягів виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах на початку та всередині дев'яностих років було цілком зрозумілим. Кризові явища в сільському господарстві й економіці країни, зниження купівельної спроможності населення, обмеженість державної підтримки галузі та інші фактори призвели до стрімкого врізання худоби сільськогосподарськими підприємствами.

Усупереч статусу однієї з найбільш перспективних і потенційно інвестиційно привабливих галузей сільського господарства, розвиток великотоварного молочного скотарства в останнє десятиріччя не набув позитивних тенденцій порівняно з 1991 р. Однією з головних стримуючих причин можна вважати відсутність спільної для виробника молочної сировини та переробника довгострокової стратегії розвитку молочної галузі [5]. Зважаючи, що великий проміжок часу, щорічні потреби молокопереробної галузі в молочній сировині не перевищували 25% від загальних обсягів надоїв молока. Не відчуваючи нестачі сировини, переробник диктував рівень цін попиту, компенсуючи нестачу пропозиції молока від великотоварних виробників сировиною, що вироблялась в особистих селянських господарствах. Викривлення кривої попиту/пропозиції в сторону пропозиції призводило до зменшення закупівельних цін на молоко для сільськогос-

подарського виробника. Ситуація ускладнювалась також сезонністю пропозиції молочної сировини і значними коливаннями закупівельної ціни. Як наслідок – молочне виробництво для сільськогосподарських підприємств відзначалось волатильністю та порівняно низькою прибутковістю у порівнянні з іншими галузями, особливо рослинництвом. У сукупності це призвело до скорочення загальних показників роботи галузі молочного скотарства в секторі великотоварного виробництва.

Лише на тлі дефіциту молочної сировини та високих закупівельних цін в останні декілька років, ситуація з молочним скотарством в сільськогосподарських підприємствах почала дещо виправлятися. У 2009-2016 рр. спостерігалась тенденція збільшення обсягів виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах при загальному скороченні поголів'я корів. Збільшилась частка сільськогосподарських підприємств у загальних обсягах надходження молока на переробні підприємства.

Як свідчать проведені дослідження В.Я. Меселем-Веселяком, скорочення обсягів виробництва в сільськогосподарських підприємствах є результатом диспаритету цін реалізації молока, виробленого сільськогосподарськими виробниками, і цін на реалізовані молочні продукти, вироблені молокопереробними підприємствами [6].

Значний диспаритет цін не на користь сільського господарства, де виробляється молоко, склався ще у 1993 р., коли показник зміни річного індексу цін на молоко, реалізоване молокопереробним підприємствам, становив 41,7, а на молочні продукти, реалізовані молокопереробними підприємствами – 237,6, тобто створився 5,7-кратний диспаритет цін, а за наростаючим індексом цін він становив 10,9 раза. Молокопереробні підприємства завдяки таким різким зниженням цін на молоко і підвищенням цін на молочні продукти одержали надприбутки, а сільське господарство недоодержало доходу, що знизило їх купівельну спроможність і призвело до зменшення виробництва молока від 24,5 млн т у 1990 р. до 18,4 – у 1993 р., або на 25%.

У подальшому за 1994-1996 рр. коефіцієнт співвідношення річних індексів цін на молоко, вироблене сільськогосподарськими виробниками і молокопродукти, вироблені молокопереробними підприємствами, стали на користь сільського господарства. Коефіцієнт співвідношення річних індексів цін на молокопродукти і молоко становив у 1994 р. – 0,96, у 1995 – 0,48, у 1996 – 0,86, і 2003 р. – 0,89.

Потім диспаритет був не на користь сільського господарства, за коефіцієнта співвідношення річного індексу зміни цін на молочні продукти молокопереробних підприємств до річних цін на молоко: 1,07 – у 1998 р., 1,2 – у 2002 р. Від 2003 р. – знову диспаритет схилився на користь сільського господарства за коефіцієнта співвідношення – 0,89, у 2004 р. – 0,93, у 2005 р. – 0,88. У 2008 р. диспаритет вирівнявся за коефіцієнта співвідношення 1,0 при коефіцієнті у 2009 р. – не на користь сільського господарства при коефіцієнті 1,07, а в 2016 р. – 1,09.

Отже, відзначається постійна зміна диспаритету – то на користь молокопереробних підприємств, то – сільськогосподарських виробників молока.

Відомо, що порівняно з іншими галузями сільського господарства, рішення про інвестування в молочне скотарство є найбільш складним з огляду на наступні фактори: молочному скотарству властивим є висока фондоємність та, як наслідок, найбільше співвідношення вартості основних і оборотних засобів та коштів, що використовуються у виробничому процесі; має найдовший операційний цикл обертання обігових коштів і відповідно найменшу річну кількість їх обертів; внаслідок великої інвестоємності молочне виробництво дає менший обсяг виручки на одиницю інвестицій; в цілому молочне скотарство має найбільші порівняно з іншими галузями строки окупності [7].

Також особливістю молочного скотарства є те, що зменшення обсягів спрямованих інвестицій за рахунок більш дешевого й менш технологічного та якісного обладнання, здешевлення і спрощення проектів ферм, використання більш дешевих та менш продуктивних порід корів і таке інше призводять до різкої втрати економічної ефективності створюваного молочного виробництва.

Крім традиційних економічних складностей, інвестиційна привабливість сектору ускладнюється й факторами, що визначають локальний інвестиційний клімат: невизначеність з земельним питанням, високі відсоткові кредитні ставки за постійно змінних умов кредитування, відсутність дієвих механізмів інвестиційного стимулювання, підтримки та захисту інвестицій з

боку держави.

Незважаючи на згадані вище проблеми, в секторі поступово відбуваються інвестиційні процеси, спрямовані на оновлення та створення нових виробничих потужностей молочного скотарства, запровадження інноваційних технологій та системний розвиток сучасного молочного виробництва. Однак, в цілому, ці процеси поки мають винятковий характер, істотно не впливаючи на загальний стан молочної галузі.

Нині версію про неприбутковість молочнотоварних ферм молочарі практично цілковито спростували – в багатьох регіонах на сільгосп підприємствах, які мають власну кормову базу, рентабельність виробництва молока перевищує 35–40%. Високі виробничі показники, зокрема продуктивність корів на рівні 7–8, а то і 9 тис. т є поширеним явищем. Проте специфіка галузі потребує враховувати численні технічні й технологічні фактори.

Для потенційних інвесторів питання окупності інвестицій у молочний бізнес залишається найбільш актуальним. Якщо ж розглядати досвід України й Росії, то побачимо, що інвестиції в молочнотоварні комплекси можуть окупуватись досить тривалий час – від 10 до 15 років. Для більшості інвесторів це неприпустимо, адже в галузі, де окупність два-три роки. Проте згідно з елементарними підрахунками терміни окупності в молочарстві не мають перевищувати чотири-п'ять років. І ця невідповідність між теорією та реаліями є головною проблемою для розвитку промислового молочарства та головною перепоною для інвестицій [8].

На інвестиційну привабливість молочної галузі України впливають одразу кілька негативних чинників. По-перше, це значні стартові інвестиції, непорівнянні з іншими галузями. По-друге, земельні відносини досі не врегульовано, а скотарство просто не може існувати без землі. Окрім цих двох головних причин – значних інвестицій та землі – є ще низка перешкод. Зокрема застарілі ветеринарні й будівельні нормативи. Усе це гальмує розвиток, зменшує виробничі показники та збільшує вартість інвестицій. Тому для створення ефективного, рентабельного молочного бізнесу необхідно докласти зусиль та вкласти коштів значно більше, ніж в інших галузях сільського господарства.

Висновки. Узагальнюючи результати проведеного дослідження можна виділити основні причини, які негативно вплинули на розвиток галузі молочного скотарства.

Основною причиною критичного стану в галузі, в тому числі зменшення дійного стаду, є відсутність достатньої, стабільної та своєчасної державної підтримки галузі молочного скотарства, що ставить сільськогосподарські підприємства в досить складну фінансово-економічну ситуацію, особливо це стосується господарств, які мають невелику кількість корів і не застосовують новітніх технологій.

Низький рівень технологічного оснащення виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах. За результатами проведених обстежень 89% чисельності корів утримується за застарілими затратними технологіями виробництва молока з застосуванням їх прив'язного утримання і лише 11% наявного обстеженого поголів'я сільгосп підприємств утримуються застосуванням сучасних технологій. Такі господарства внаслідок відсутності власних оборотних коштів поголів'я корів використовують як розрахунковий товар за кредити пально-мастильні матеріали, насіння, різні послуги, особливо під час посівних компаній та в період жнив.

Окрім того, однією із важливих причин зменшення поголів'я корів і відсутності його нарощування є не приділення сільгосп підприємствами належної уваги до відтворення стада, вирощування необхідної кількості та відповідної якості телиць для заміни та збільшення маточного поголів'я. Оскільки основним джерелом нарощування дійного стада завжди було поповнення його за рахунок вирощеного власного ремонтного молодняка.

Фінансовий стан більшості сільськогосподарських підприємств не дає змоги проводити модернізацію, застосовувати новітні технології. Внаслідок перелічених обставин потенціал галузі не використовується і наполовину, надзвичайно низькою залишається якість тваринницької сировини. Потенційні можливості збільшення виробництва молока та яловичини в господарствах населення також майже вичерпані, фермерські господарства практично не займаються молочним скотарством. За таких умов лише комплексний підхід до розв'язання нагальних проблем у скотарстві докорінно покращить ситуацію в цьому сегменті вітчизняного тваринництва.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Місюк М.В. Ринок продукції скотарства: монографія. К.: ННЦ ІАЕ, 2012. 330 с.
2. Дослідження рівня продуктивності та ефективності діяльності підприємств різних форм власності в галузі тваринництва України за 2016 рік /І.М. Демчак та ін. К.: НДІ "Укragропромпродуктивність", 2017. 142 с.
3. Свиноус І., Іванова Л., Радько В. Проблеми підвищення прибутковості виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах України. Економіст. 2014. № 6. С. 61-63.
4. Стельмашук А.М. Відтворення та інтенсифікація молочного скотарства в аграрних господарствах. Науково-виробничий журнал. Інноваційна економіка. 2014. № 1. С. 32-38.
5. Шиян Н.І. Парадигма визначення закономірностей розвитку молочного скотарства. Економіка АПК. 2014. № 9. С. 57-63; 2014. № 1. С. 32-38.
6. Месель-Веселяк В.Я., Федоров М.М. Стратегічні напрями розвитку аграрного сектору економіки України. Економіка АПК. 2016. № 6. С. 37-49.
7. Баланюк І. Ф., Жук О. І., Шеленко Д. І. Тенденції структурних змін виробництва продукції тваринництва сільськогосподарськими підприємствами. Інноваційна економіка. 2012. № 6. С. 57–60.
8. Антощенко В.В. Стан та перспективи розвитку молочного скотарства України. Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва. Економічні науки. Х.: ХНАУ, 2015. № 1. С. 90-96.

REFERENCES

1. Misjuk M.V. (2012). Rynok produkciï skotarstva: monografija. [Livestock production market: monograph]. K.: NNC IAE, 330 p.
2. I.M. Demchak ta in. (2017). Doslidzhennja rivnja produktyvnosti ta efektyvnosti dijalnosti pidprijemstv riznyh form vlasnosti v galuzi tvarynnyctva Ukraïny za 2016 rik. [Investigation of the level of productivity and efficiency of activity of enterprises of different ownership forms in the field of animal husbandry of Ukraine for 2016]. K.: NDI "Ukragropromproduktyvnist". 142 p.
3. Svinous I., Ivanova L., Rad'ko V. (2014). Problemy pidvyshhennja prybutkovosti vyrobnyctva moloka v sil's'kogospodars'kyh pidprijemstvah Ukraïny. Ekonomist. [Problems of increasing profitability of milk production in agricultural enterprises of Ukraine. Economist]. № 6. pp. 61-63.
4. Stel'mashuk A.M. (2014). Vidtvorennja ta intensyfikacija molochnogo skotarstva v agrarnyh gospodarstvah. Naukovo-vyrobnychyj zhurnal. Innovacijna ekonomika. [Reproduction and intensification of dairy farming in agrarian farms. Scientific and production magazine. Innovative economy]. № 1. pp. 32-38.
5. Shyjan N.I. (2014). Paradygma vyznachennja zakonimirnostej rozvytku molochnogo skotarstva. Ekonomika APK. [Paradigm of determining the patterns of development of dairy cattle breeding. Economy of agroindustrial complex]. № 9. pp. 57-63; № 1. pp. 32-38.
6. Mesel'-Veseljak V.Ja., Fedorov M.M. (2016). Strategichni naprjamy rozvytku agrarnogo sektoru ekonomiky Ukraïny. Ekonomika APK. [Strategic directions of development of the agrarian sector of the Ukrainian economy. Economy of agroindustrial complex]. № 6. pp. 37-49.
7. Balanjuk I. F., Zhuk O. I., Shelenko D. I. (2012). Tendencii' strukturyh zmin vyrobnyctva produkciï tvarynnyctva sil's'kogospodars'kymy pidprijemstvamy. Innovacijna ekonomika. [Trends in structural changes in livestock production by agricultural enterprises. Innovative economy]. № 6. pp. 57–60.
8. Antoshhenkova V.V. (2015). Stan ta perspektyvy rozvytku molochnogo skotarstva Ukraïny Visnyk Harkivs'kogo nacional'nogo agrarnogo univertsytetu im. V.V. Dokuchajeva. Ekonomichni nauky. [Status and prospects of dairy cattle breeding in Ukraine. Bulletin of Kharkiv National Agrarian University named after. VV Dokuchaev Economic sciences]. H.: HNAU, № 1. pp. 90-96.

Организационно-экономические основы развития молочного скотоводства в сельскохозяйственных предприятиях**Божидарник Т.В., Іванова Л.С., Гура В.М.**

В статье проводится оценка современного состояния молочного скотоводства сельскохозяйственных предприятий Украины. Определены основные причины кризисного состояния производства молока в хозяйствах корпоративного сектора аграрного сектора Украины. Установлено, что основной причиной критического состояния в отрасли, в том числе уменьшение дойного стада, является отсутствие достаточной, стабильной и своевременной государственной поддержки отрасли молочного скотоводства, что ставит сельскохозяйственные предприятия в достаточно сложную финансово-экономическую ситуацию, особенно это касается хозяйств, которые имеют небольшое количество коров и не применяют новейших технологий.

Доказано, что будущее молочного скотоводства – это высококонцентрированные сельскохозяйственные предприятия, которые используют современные технологии для производства молока.

Ключевые слова: сельскохозяйственные предприятия, молочное скотоводство, поголовье, инвестиционная привлекательность.

Organizational-economic bases of development of dairy cattle breeding in the agricultural enterprises**Bozhydarnik T., Ivanova L., Gura A.**

The purpose of the article. The aim of the study is to develop practical recommendations for the development of dairy cattle breeding in the agricultural enterprises of Ukraine.

Materials and methods of research. For the theoretical and methodological basis of the study was taken of domestic and foreign scholars on the economic efficiency of dairy cattle. The study used modern methods of scientific and economic knowledge of the socio-economic phenomena and sank: historical and monographic, dialectical and abstract-logical, graphical, etc.

The main results of the study. Dairy farming is one of the leading places among the branches of the agricultural sector, not only due to the high share in gross output, but also a significant impact on the rural economy and the level of providing the population with food. Agrarian transformation was not conducive to sustainable development of dairy cattle breeding, resulting in decreased the number of dairy herds, the restoration of which requires many years, and milk production per capita since the early 90-ies has declined.

Transformation of economic relations, weakening of state regulation and financial support of development of dairy cattle breeding, increasing disparity of prices on industrial and agricultural products led to lower rates of not only growth, but also reduced the economic efficiency of milk production. Therefore, changes in economic conditions, the need to ensure competitive development of dairy cattle breeding in Ukraine require substantiation of directions of intensification of the processes of intensification of milk production.

The development of dairy cattle breeding in Ukraine for the period of the 70-80-ies of the last century until today. It is revealed that in the 70-80-ies of the last century was conducted by the specialization in livestock of selected types of specialized farms, justifies the size of dairy farms. At the time dairy complexes, in spite of certain complications of functioning, primarily due to the imperfection of management system, achieved high economic results.

Found that since 1990. dairy cattle breeding has undergone significant decline, held a spontaneous collapse of the collective farms with agromachines in decades of experience. As a result, have changed the socio-economic structure of agricultural production, the share of households in milk production. Reorientation of agricultural production to its grinding not contributed to the development of the industry, because small-scale production was not competitive, extensive, nizkoeffektivnyj, and that was the reason for the decrease in milk production.

It is indicated that the main producers of milk remain private farms of the population, whose share in the total volume was 78.9%. Offer raw milk in this category of farms grew steadily, however, over the past three years, the volume of produced milk decreased by 3,1%, indicating the exhaustion of resources in the sector.

It is established that in 2016 the production of milk in all categories of farms decreased vs 2015 233.9 sq kt (2,2 %), including households on 270,3 thousand tons (3.4 percent), while in agricultural enterprises, on the contrary, increased by 36.4 thousand tons (1,4 %).

The calculated structure of milk production by agricultural enterprises. The settlement data indicate that highly concentrated producers made in 2016 about 598,4 thousand tons, or 23.6% of the total. However, their total number is 78 of business entities.

The results of the study identified the main reasons that negatively influenced the development of branch of dairy cattle breeding, namely:

The lack of adequate, stable and timely state support of branch of dairy cattle breeding that puts agricultural enterprises in a difficult financial and economic situation.

Low level of technological equipment of milk production in agricultural enterprises.

Not paying farmers proper attention to reproduction of the herd, cultivation of the necessary quantity and appropriate quality heifers for replacement and increase the breeding stock.

Key words: dairy cattle, dairy farm, agricultural enterprises.

Надійшла 20.09.2017 р.

УДК 631.115.11 : 316.343.644

КРОПИВКО М.М., д-р екон. наук

Національна академія аграрних наук України

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ СІМЕЙНИХ ФЕРМ В УКРАЇНІ

Висвітлено процес створення сімейного фермерського господарства який доцільно розпочати з визначення його організаційно-правової форми, адже у разі реєстрації господарства у якості фізичної особи-підприємця його голові необхідно наймати членів сім'ї за трудовими угодами і щомісячно платити заробітну плату. У той же час перевагою функціонування зазначеної організаційно-правової форми є можливість одноосібного керування господарством із виключним правом голови щодо перерозподілу результатів виробничої діяльності.

Встановлено, що сучасні виклики, що постають перед господарствами населення, призводять до необхідності пошуку шляхів їх подальшого розвитку. Одним із напрямів такого розвитку є перетворення господарств населення у сімейні фермерські господарства. При цьому, такі господарства можуть набувати організаційно-правових форм як у статусі юридичної, так і фізичної особи-підприємця. Виділено основні етапи таких перетворень.

Ключові слова: сімейні господарства, особисті селянські господарства, фермерські господарства.

Постановка проблеми. Сучасні процеси, пов'язані з інтеграцією України до Європейського економічного простору, зумовлюють особливості організації сільськогосподарської діяльності. Так вступ України до Європейського Союзу передбачає ведення сільськогосподарського виробництва на товарних засадах, що не лише призведе до неможливості реалізації за офіційними каналами збуту виробленої продукції господарств населення, у тому числі й особистих, а